

**„Духът на св. Климент и св. Климент в нашата духовност“ -
 академично слово на проф. д-р Климентина Иванова
 25 ноември 2016 г.**

*И твоя подвиг векове
 запази в родно слово.
 Сега той бѣдно ново
 в борба за родний дух кове,
 тѣй, както нявга ти,
 о, Клименте, свети!
 Химн на СУ „Св. Климент Охридски“
 Стилиян Чилингиров*

Събрали сме се да почетем 1100-годишнината от успението на свети Климент Охридски, един от нашите Първоучители. Ние сме тук, в неговия дом, отговорни пред него като наследници на делото му. 1100 години е предел, изискващ равносметка не само за изминалите векове, но и за настоящето. И сега се вираме в кладенеца на времето, за да потърсим там непомрачения му лик, да извикаме към живот този, чиито следовници би трябвало да бъдем, така, както той достойно е вървял по стъпките на светите Кирил и Методий. Почитаме светостта му, но се и питаме не сме ли длъжници пред неговия дух? Стараем се да съберем и съхраним поне част от непреходното му книжовно наследство, но имаме ли достатъчно сили за да запазим завещаното ни – да запазим словесността като памет, просветителството като призвание, посвещението на нашата работа като съдба? Би ли ни припознал днес св.Климент като част от своето духовно стадо? Негови ли сме не само заради името на университета, а заради ревнителството, с което пристъпваме прага на нашето Висше училище, оставяйки всекидневно част от себе си в умовете и в съзнанието на поверените ни млади хора?

И ето че в този ден, в тези дни, в тази година духът на св. Климент тревожи нашето съзнание, връща ни към миналото, заставя ни да се вслушваме в онова, което изричаме, да се вчитаме в онова, което се печата, да се замисляме над онова, което ни се внушава. И да си припомним отново жизнения му път, следите, оставени от него в нашата култура и най-вече – в нашата духовност.

От всички ученици и съратници на светите братя св. Климент е особено отличен от съдбата – не само с близостта си от ранна възраст до св. Методий, но и с това, че след години на мисионерска дейност заедно с Първоучителите, той, българският славянин, съучастникът в делото им, преследван и прокуден заедно с Наум и Ангеларий, се отправя към България, защото, по думите на житиеписеца му „за България жадували, мислели за България и се надявали, че България ще им даде успокоение“. И още преди

края на 885 г. св. Климент и неговите другари застават пред княз Борис. Това е среща на държавническата далновидност с апостолския дух. И тя е съдбовна за България! От бедните и изтощени изгнаници княз Борис получава оръжие, по-силно от мечовете и по-мощно от българската конница. Това е оръжието на славянското слово, чрез което християнската вяра се овладява, без приемането ѝ да заплашва народностната идентичност. За княза, а и за неговия син Симеон, наскоро завърнал се от Византия, новата вярата е духовната спойка на хората в пределите на държавата, а славянската писменост и познаването в превод на собствен език на основната част от християнската книжнина са най-сигурното средство за ограничаване на византийското влияние по българските земи.

Целият път на св. Климент от този момент нататък ще премине в същата равноапостолска борба за християнска просвета и писменост на роден език и в напрегнат книжовен труд, както в Моравия и Панония. Но сега той вече е сам и бремето му не е по-леко, въпреки че има зад гърба си материалната помощ и благоразположението на княжеския двор, а резултатите се постигат и чрез силата на владетелските разпоредби.

За книжовната дейност на св. Климент в Плиска можем да съдим само по косвени данни, но със сигурност княз Борис вече е обмислял въвеждането на славянския като богослужебен и държавен език. Вероятно св. Климент отново поема отговорност пред княза за изготвянето на основни необходими преводи на богослужебни книги. Учениците, ръководени от него, не само възстановяват, но и обновяват преводите на светите Кирил и Методий. Нещо повече – те започват да попълват текстовете, като ги обогатяват със свои слова и високопоетични богослужебни химни, вплитайки имената си в акростихове. Но освен книжовен труд програмата на княза и на неговите съратници изисква да се подготви замяна на гръцкия клир със славянски, а за тази цел църквата се нуждае от значително число грамотни хора. Избистря се идеята за две основни просветни огнища – едното в Плиска и в Равна, а след това в Преслав и едно на юг от Хемус, в Долната земя. Мястото е в непосредствена близост до Византия, с население, наскоро присъединено към България, до голяма степен християнизирано, но донякъде и елинизирано. Затова там е особено нужен опитен учител и Климент Охридски е изпратен от княза в обширната Кутмичевица с център Девол в югозападна България. Апостолският дух на светеца е поставен пред ново изпитание. За неговото учителство, а по-късно – архиерейство в тази област, оставена изцяло от княз Борис под духовното му наставничество, подробно разказва Охридският архиепископ Теофилакт. Неговото Пространно житие на св. Климент се датира от края на XI-началото на XII в., но византийският агиограф е имал под ръка славянски текстове и със сигурност – недостигнало до нас пространно славянско Житие на светеца. От текста научаваме, че за годините на учителство св. Климент е обучил три хиляди и петстотин

„избрани хора“, с които „прекарвал повечето си време и им разкривал по-дълбоките места от писанията“. Приемаме, че това са най-добрите му ученици, подготвени за духовни длъжности и достатъчно просветени, за да проповядват и на свой ред да учат другите. За това как е било възможно да обучи толкова хора, може да се доверим на Теофилакт, защото той превежда дословно отделни моменти от славянския си извор, създаден от ученик на светеца по още живи спомени за просветителските му деяния. Ще припомним пак думите, които многократно сме чели и слушали: „А нас смирените и недостойните поради своята сърдечна доброта той ни беше направил по-близки от другите и ние винаги бяхме с него, присъствайки във всичко, което говореше, което вършеше и на което учеше чрез едното или другото. И никога не го видяхме да бездейства, но той или учеше децата и то по различни начини – на едни показваше формите на буквите, на други обясняваше смисъла на написаното, на трети нагласяваше ръцете, за да пишат, и не само денем, но и нощем, или се отдаваше на молитва, или се занимаваше с четене, или пък пишеше книги, а понякога в едно и също време вършеше две работи – пишеше и преподаваше на децата някакво знание...“ От този откъс научаваме най-главното за денонощната просветна дейност и за всеотдайния дух на св. Климент. И може би затова в представите на повечето хора величието на св. Климент се свързва само с неговото учителство. Въздействието на светеца, и това се подчертава нееднократно най-вече в текста на житиеписеца, по-точно на неговия славянски източник, е в единството на думите, учителските му умения и разпространяването на правата вяра. Климентова е мисълта: „благочестивият живот без здрави догмати всъщност е мъртъв и зловонен, а безжизнените догмати не водят към вечния живот“.

Духовният устрем на св. Климент не се променя, не отслабва и след като между 893 и 894 г. той става първият епископ на български език (или на българския народ), на Дрембица и/или Велика. В този си висок сан архиероят вече може да ръкополага сам подготвените свои ученици и многократно да умножи усилията за добро църковно устройство, за просвета, за нравствено възпитание на хората и за писателски труд. Не случайно Теофилакт споменава, че великият Климент поставя св. Методий за образец на своя живот и по думите на житиеписеца „като опитен живописец усърдно се стараел да изрисува себе си по неговия образ“. А във възприетото от св. Методий в Климентовите светителски деяния се преплитат и учителството, и църковното служение, и най-вече – трудът за словото. В словото св. Климент е най-могъщ, най-обаятелен. Ако от изворите ние съдим за житието на нашия общ учител, то много по-важни, много по-същностни са написаните (и преведените) от него текстове. Над тях той работи до последния си земен ден, тях поднася и приживе, и след смъртта си като дар на Църквата и на хората, те отразяват в пълнота високия идеал за светостта и

са насочени да възпитат просветени хора и истински християни, съчетали вярата си с достойни дела. И отново чрез думите на Теофилакт или на славянските извори, предавани от него, знаем, че св. Климент не е оставил непохвален нито един голям празник, мъченик или светител и че е хранил душите на българите, „поейки с мляко ония, които не могли да поемат потвърда храна“, както и че „е предал на нас, българите всичко, което се отнася до Църквата, и с което се прославя паметта на Бога и на светиите, и с което се трогват душите“.

Въздействието на Климентовите похвали, образец на изящна словесност, на разбираемите мъдри поучения и на прекраснословните песнопения върху слушателите и читателите е засвидетелствано през вековете, думите му отекват във всички предели на *Slavia orthodoxa*. Няма средновековен български автор, който да е толкова четен, стотици пъти преписван и чиито текстове да са служили за модел и подражание не само на българските, но и на руските, а и на сръбските книжовници столетия наред. За православните славянски книжовници от учител и епископ на една територия св. Климент става равен по авторитет на църковните отци.

Деянията на св. Климент имат още едно измерение и то е в неговата роля на съзидател на българския книжовен език. С всяка своя творба той изнамира нови и нови думи, надгражда делото на светите братя, продължава да обогатява книжовния език, тъче одеждите на Духа, за да бъдат облечени с тях новопокръстените българи и потомството им. И Словото пребъдва, обхващайки други земи, просвещавайки други народи. Завещанието на св. Климент е да пазим езика си, защото всяка изхвърлена от употреба и забравена, или ненужно заместена с чуждица, изразителна българска дума, изпадайки от нашата реч, обеднява съзнанието и застрашава паметта ни.

Духът на св. Климент е съхранен в славянската православна култура и до днес. Мисля, че изминалото столетие и началото на нашето поне що се отнася до разкриването на Климентовото книжовно наследство, са дали достоен плод на изследователска работа. В Климентовата комисия от 1914 година, която събира материали за издание на съчиненията му за 1000-годишнината в 1916 г., под председателството на акад. Балан са включени най-видните български палеослависти. Започнатото от Климентовата комисия е продължено и половин столетие по-късно, за 1050-годишнината от успението на светеца, излиза от печат обемист академичен тритомник със съчинения на св. Климент, обработени от трима забележителни учени – професорите К. Куев, Б. Ст. Ангелов и Хр. Кодов. Следващото поколение слависти откриха за науката св. Климент – химнографа. Почти едновременно

с обнародването на съчиненията на Климент Охридски, след епохалните открития на Г. Попов филологическата наука се насочи и към поетичните творби на старобългарския писател и за няколко десетилетия химнографското му наследство стана достъпно за изследване. В 2008 г. бе отпечатан представителният том „Свети Климент. Слова и служби“, изготвен от трима преподаватели от Катедрата по кирилometодиевистика, П. Петков, И. Христова-Шомова и А.-М. Тотоманова. В него са поместени не само старобългарските текстове, но и преводи на новобългарски език. Така за 1100-годишнината образът на св.Климент Охридски – твореца се разкри още по-безспорен и заслужаващ още много задълбочени и цялостни проучвания.

И все пак, как да определим основното, което ни внушават деянията на св. Климент и заради което неговото име ще пребъдва във вековете? Струва ми се, че той може с пълно право да се нарече апостол на словото, притежаващ духа на неизчерпаемата сила на дълготърпелива и несебична любов към хората, а чрез тях - към Църквата и към Бога, на които се е посветил.

Искам на кажа още, че ние почитаме нашия светец като защитник на духовността и на правото тя да бъде избрана от словесните люде като възвеждаща ги към истинските ценности на живота. Ако сме такива, св. Климент би ни припознал като част от своето духовно стадо. А онези безумци, които смятат, че хората, произвеждащи духовни, а не материални блага, са излишни в днешното общество, се опитват да унищожат не само духа на св. Климент, но и корените на нашата духовност и заплашват човешкия облик на бъдещите поколения.